

KERTÉSZ BALÁZS

Albert királyról és Szent Kálmán magyarországi tiszteletéről

Magyar vonatkozások egy müncheni és egy melki kódexben

A Bajor Állami Könyvtár Clm 17543 jelzetű kódexének leírása 1878-ban jelent meg a gyűjtemény latin nyelvű kéziratának katalógusában.¹ A 14. és a 15. századra datált vegyes tartalmú kötetnek a 198. levéltől a 240. levélig terjedő részét a következő cím jelöli: „Acta publica, latina et germanica, inter a. 1419 et 1438, de rebus Bohemicis s[cilicet] Hussiticis, de concilio Basiliensi, de Hungaria; Austriaca...” Azonban az nem derül ki a leírásból, hogy a ‘de Hungaria’ megjelölés közelebbről mit takar. Csontos János az idézett cím alapján vette fel a kódexet abba a jegyzékbe, amelyet a müncheni könyvtár magyar vonatkozású kézíratairól állított össze az addig megjelent nyomtatott katalógusok alapján.² A közelmúltban a kódex vizsgálata során kiderült, hogy a 220r–222v oldalakon egy rendkívül érdekes, hat tartalmi egységből álló szövegcsoporthat található, amely részben Albert királyra (1437–1439), részben Szent Kálmánnak a székesfehérvári királyi bazilikában őrzött ereklyéire vonatkozik. A szövegegyüttest egy kéz írta le. A tartalmi egységek közül négy a melki bencés apátság Cod. 751/1 jelzetű kódexében is megtalálható. Az apátság birtokában lévő, 1400-ig keletkezett kéziratok katalógusa már elkészült,³ azonban a most említett kódex leírása csak a következő kötetben fog megjelenni. A kézirat leírását Christine Glassner, az első és a készülőfélben lévő második kötet szerzője nagylelkű segítségének köszönhetően ismerhettem meg.⁴ A 194 papírlevélből álló kötet jelenlegi formáját a 19. században nyerte el: ekkor állították össze legalább két, 15. századi kézirat ívfüzeteiből. A korábbi kódexek közül az egyiket a melki kolos-

¹ München, Bayerische Staatsbibliothek, Clm 17543. HALM, Carolus–KEINZ, Fridericus–MEYER, Gulielmus–THOMAS, Georgius: *Catalogus codicum Latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomi II Pars III. Codices num. 15121–21313 complectens.* München, 1878. (a továbbiakban: *Catalogus*) 105–106.

² CSONTOSI János: *A müncheni könyvtár hazai vonatkozású kézíratai.* = Magyar Könyvszemle (7.) 1882. 222.

³ GLASSNER, Christine: *Inventar der Handschriften des Benediktinerstiftes Melk. Teil 1: Von den Anfängen bis ca. 1400. Katalogband.* Unter Mitarbeit von Alois HAIDINGER. Wien, 2000. /Österreichische Akademie der Wissenschaften, philosophisch-historische Klasse, Denkschriften 285 = Veröffentlichungen der Kommission für Schrift- und Buchwesen des Mittelalters 2,8/

⁴ E helyen is köszönetet mondok Christine Glassnernek, aki elektronikus levélben küldte el a leírást (2010. 12. 01.). A tanulmányban felhasznált szövegek másolatáért Bernadette Kalteisnek, a melki apátság könyvtárosának tartozom köszönettel.

tor 1483-ban készült könyvtárkatalógusa is tartalmazza D 123 jelzettel.⁵ Az alábbi táblázat a szóban forgó tartalmi egységeket szemlélteti.

Müncheni kódex	A tartalmi egység megnevezése	Melki kézirat
220r–220v	Habsburg Albert és felesége, Erzsébet választási hitlevele. (Pozsony, 1437. december 18.)	96r–97r
220v, 222v	Feljegyzés Albert pozsonyi megválasztásáról, székesfehérvári koronázásáról és a magyar koronáról. (A müncheni kódexben két részletben.)	100v
221r	Feljegyzés Albert német királlyá választásáról.	–
221r–222v	A Durandus-féle Pontificale Romanum egyik koronázási ordója. Valószínűleg e szerint zajlott le Albert székesfehérvári koronázása.	97v–100r
222v	Feljegyzés Szent Kálmán Székesfehérváron őrzött ereklyéiről.	–

Habsburg Albert és felesége, Erzsébet választási hitlevele

A szövegcsoporthoz első tagja Habsburg Albert és Erzsébet választási hitlevele. Zsigmond 1437. december 9-én bekövetkezett halála után, december 18-án Pozsonyban a magyar főurak egy kis csoportja Magyarország királyává választotta V. Albert osztrák herceget, Zsigmond vejét. Ugyanakkor a királyi hatalmat korlátozó és Zsigmond reformjai ellen irányuló választási feltételeket fogadtattak el Alberttel és feleségével.⁶ A koronázásra 1438. január 1-jén került sor a székesfehérvári királyi bazilikában.⁷

⁵ *Mittelalterliche Bibliothekskataloge Österreichs. I: Niederösterreich.* Bearbeitet von Theodor GOTTLIEB. Wien, 1915. 218. A katalógusra l. uo. 156–161.

⁶ Kiadása: WOSTRY, Wilhelm: *König Albrecht II. (1437–1439)*. 1–2. Prag, 1906–1907. 2. 145–149. /Prager Studien aus dem Gebiete der Geschichtswissenschaft 12–13./ Bak János is közölte a szöveget Wostry kiadása alapján, l. BAK, M. János: *Königtum und Stände in Ungarn im 14.–16. Jahrhundert*. Wiesbaden, 1973. 136–138. /Quellen und Studien zur Geschichte des östlichen Europa 6./ – A választási feltételek elemzését l. MÁLYUSZ Elemér: *A magyar rendi állam Hunyadi korában.* = Századok (91.) 1957. 46–52.

⁷ Albert magyarországi utódlásához l. WOSTRY: *i. m.* (6. jegyzet) 1. 1–60.; FRAKNÓI Vilmos: *Az első Habsburg-király trónrajutása Magyarországon.* = Századok (47.) 1913. 247–264.; Uő: *A magyar királyválasztások története.* Máriabesnyő–Gödöllő, 2005. 43–54, 222–225. (A könyv eredeti kiadása: Bp. 1921.); SZABÓ Dezső: *Albert királlyá választása.* In: *Emlékkönyv Fejérvataky László életének hatvanadik, történetírói működésének negyvenedik, szemináriumi vezetőtanárságának harmincadik évfordulója ünnepére.* Sz. n. Bp. 1917. 312–325.; PÁLOSFALVI Tamás: *Albert.* In: *Magyarország vegyesházi királyai.* Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szeged, 2003. 117–123.

Wilhelm Wostry a választási feltételeket egy 16. századi másolatból adta ki.⁸ Néhány évvel Wostry művének megjelenése után, 1913-ban Fraknói Vilmos két további, 15. századi kéziratról adott hírt: az egyik a szóban forgó müncheni kódex, a másik a melki kódex.⁹ Az eredeti dokumentum keletkezési idejéhez közelebb álló két kézirat bővebb és jobb szöveget őrzött meg, mint a 16. századi másolat. Például mindkettőben megtalálható a hitlevél keltezése: „Datum Pusionii die XVIII mensis Decembris anno Domini M^oCCCC^oXXXVII^o.”¹⁰ A két 15. századi szöveg tanú figyelembevételével elkészíthető a hitlevél újabb, kritikai kiadása.

Feljegyzés Albert pozsonyi megválasztásáról, székesfehérvári koronázásáról és a magyar koronáról

Ahogy az a feljebb bemutatott táblázatban is látható, a feljegyzés mindkét kódexben megtalálható, a lejegyzés módjában és a tartalomban azonban van különbség. A melki kódexben a szöveg új oldalon kezdődik (100v). Leírója a szöveg tagolásával érzékeltette, hogy tartalmilag három különböző textusról van szó: az Albert pozsonyi megválasztásáról szóló beszámoló után új sorban kezdődik a fehérvári koronázásról szóló hír, majd megint új sorban következik a magyar koronára vonatkozó részlet. Ezzel szemben a müncheni kódex scriptora két, egymástól távol eső részletben másolta le a szöveget: az első – a pozsonyi választásról és a fehérvári koronázásról szóló beszámoló – közvetlenül a feljebb bemutatott választási hitlevél után következik, a 220. levél verzójának alsó margóján, a keretvonalazással jelölt írástükör alatt, a szövegcsoport második tagjaként. (Már a választási hitlevél szövege is túlfut az írástükörön majdnem két sorral.) Ugyanakkor a magyar koronára vonatkozó textust csak oldalakkal később, a 222. levél verzójára másolta le a scriptor, közvetlenül a később bemutatandó koronázási ordó után, a szövegcsoport ötödik tagjaként. A két változat között tartalmi eltéréseket is találunk. A pozsonyi választásról és a fehérvári koronázásról szóló beszámolók a melki kéziratban bővebb szövegezésben maradtak fenn. A müncheni kódex változata jóval rövidebb, utalásszerű, de nyilvánvalóan a melki kéziratban fennmaradt szövegen alapul. A koronára vonatkozó textus a melki kéziratban jobb és valamivel hosszabb.

Az elmondottakból következik, hogy a két, eltérő szövegezésben fennmaradt feljegyzés közül a melki kézirat szövege jött létre korábban. Ez a változat ismert: Bernard Pez, az apátság egykori könyvtárosa adta ki 1729-ben.¹¹

⁸ „Abschrift (16. Jahrhundert) im Allgemeinen Archiv des k. k. Ministeriums des Innern in Wien. (Fremde Gegenstände I.)” – WOSTRY: *i. m.* (6. jegyzet) 145.

⁹ FRAKNÓI: *i. h.* 1913. (7. jegyzet) 258. A melki kódex akkori, Fraknói által megadott jelzete 729, l. a melki apátság honlapját: <http://www.ksbm.oeaw.ac.at/melk/sig.htm>.

¹⁰ A müncheni kódexben (220v). Melki kódex: 97r.

¹¹ PEZ, Bernard: *Thesaurus anecdotorum novissimus. Tomus VI: Codex diplomatico-historico-epistularis. Augustae Vind. et Graecii, 1729. Pars III. 232.*

Melki kézirat

„Anno Domini millesimo CCCC^o XXXVII° proxima feria quarta ante festum beati Thome apostoli illustris princeps, dominus Albertus, dux Austrie, Stirie, Carinthie etc., marchio Moravie comesque Tirolis etc. electus est in regem Hungarie in oppido Posoniensi per episcopos et barones aliosque incolas regni Hungarie, qui pro maiori parte ibidem fuerunt, et unanimiter flexis genibus expansisque manibus orabant una voce dicentes: »Domine, hodie te in regem et dominum nostrum suscipimus, et simili modo conthoralem vestram in reginam et dominam nostram«. Postea anno Domini M^o CCCC^o XXXVIII° in die Circumcisionis Domini prefatus electus et eius conthoralis coronati sunt in ecclesia collegiata Albe Regalis beate Virginis presentibus episcopis, baronibus, nobilibus ac comitatibus. Corona autem regni Hungarie per apostolicum nomine Benedictum directa¹² est ad Hungariam per Astricum episcopum Strigoniensem, quem sanctus Stephanus, rex Hungarie misit ad apostolicum pro clenodio vel aliqua dotatione, ex quo terra iam vel habitantes in ea Christiani essent effecti. Et prenimio gaudio, quia terra Polonie vel habitantes in ea eodem tempore in Christianos conversi erant, et legatio regis Polonie prius fuit Rome, quam legatio s. Stephani. Isto non obstante ipse¹³ apostolicus coronam regi Polonie paratam misit sancto Stephano, regi Hungarie, et ipsi regi Polonie fecit aliam fieri, quam sibi per legatos suos transmisit.»

Müncheni kódex

„Sequitur de coronatione eiusdem. Et sic electio est facta in Pusonio per omnes episcopos et barones regni in vigilia Thome apostoli. Sed coronatio consummata in Alba Regali in ecclesia collegiata beate Virginis in Circumcisione Domini presentibus episcopis, baronibus, nobilibus et comitatibus ad XX^{ti} milia sub anno 1438vo.»

„Corona autem regni Hungarie per apostolicum nomine Benedictum directa est ad Hungariam per Aschserracum episcopum Strigoniensem, quam Stephanus, rex Hungarie direxit ad apostolicum pro clenodio vel aliqua dotatione, ex quo terra iam vel habitantes in ea Christiani essent effecti. Et prenimio gaudio, ex quo terra Polonie et habitantes in ea eodem tempore in Christianos conversi sunt. Et legatio regis Polonie prius fuit Rome, quam legatio sancti Stephani.»

Bár a müncheni kódex szövege rövidebb, tartalmaz olyan információt, amely a melkiben nem található meg: elárulja, hogy Albert fehérvári koronázásán húszezren voltak jelen. Ebben az esetben feltehetőleg a másoló betoldásával van dolgunk.

¹² Pez: *de Vetta*.

¹³ Pez: *ipse om*.

Érdemes rámutatni, hogy a magyar koronára vonatkozó szöveg végső forrása a Hartvik-féle Szent István-legendának a koronaküldéssel foglalkozó terjedelmes fejezete.¹⁴

Feljegyzés Albert német királlyá választásáról

1438. március 18-án Albert magyar királyt Frankfurtban német királlyá választották.¹⁵ A müncheni kódex 221. levelének rektóján, a felső lapszélen egy rövid feljegyzés olvasható arról, hogy kik voltak jelen a választáson. Magában a keretvonalazással jelölt írástükörben annak az alább ismertető koronázási ordónak a szövege kezdődik, amelyet valószínűleg Albert székesfehérvári koronázásán is használtak. A scriptor minden bizonnyal utólag írta a feljegyzést a felső margóra, a már lemásolt ordó fölé. Sajnos a kódexet nedvesség érte, aminek következtében a feljegyzés több szava erősen elhalványodott.

„Sed in electione eiusdem Alberti in regem Romanorum fuerunt presentes reverendissimi patres et legati domini apostolici Ewgenii pape quarti de sacrosancta synodo Basiliensi, domini Anglie, ducis de Mediolano, sex doctores et sex milites missi ab electoribus, domini Fridrici ducis Austrie senioris,¹⁶ nec non [...]orum dominorum de Nova Civitate et quamplures ab aliis civitatibus congregati etc., videlicet de prawss[...]rg et baronum et nobilium de Hungaria, Awstria et Bohemia.”

Albert koronázási ordója

Ahogy arról már esett szó, Albert magyar királlyá történő koronázására 1438. január 1-jén került sor a székesfehérvári királyi bazilikában. A koronázásnál használt ordót illetően eltérő vélemények láttak napvilágot. Bernard Pez a szóban forgó melki kódexből közölt egy olyan latin nyelvű ordót, amelyben több helyen is olvasható Albert neve.¹⁷ Bartoniek Emma egy, a bécsi belügyminisztériumi levéltárban őrzött kéziratban található német nyelvű ordót is megvizsgált. Véleménye szerint a német szöveg, amely szintén tartalmazza Albert nevét, szoros rokonságban áll a Pez által közölt latin változattal. Ugyanakkor úgy gondolta, hogy egyik vál-

¹⁴ *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum.* 1–2. Edendo operi praefuit Emericus SZENTPÉTERY. Bp. 1937–1938. (Utánnomás és kiegészítés: Az utószót és a bibliográfiát összeállította, valamint a függelékben közölt írásokat az első kiadás anyagához illesztette és gondozta SZOVÁK Kornél és VESZPRÉMY László. Bp. 1999). (a továbbiakban: *SRH*) 2. 412–414.

¹⁵ WOSTRY: *i. m.* (6. jegyzet) 1. 60–88; HÖDL, Günther: *Albrecht II. Königtum, Reichsregierung und Reichsreform 1438–1439.* Wien–Köln–Graz, 1978. 10–19.

¹⁶ A sor fölött kiírva.

¹⁷ PEZ: *i. m.* (11. jegyzet) Pars III. 228–232. (107. sz.)

tozat sem származhat a másiktól, ezért egy közös – Albert nevét is tartalmazó – alapszöveget tételezett fel. Azonban annak ellenére, hogy Albert neve mindkét változatban megtalálható, kétségbe vonta, hogy ezt az ordót használták Albert székesfehérvári koronázásán. Szerinte az általa feltételezett alapszöveg azért tartalmazta Albert nevét, mert az ő uralkodása alatt jött létre.¹⁸

A Pez által kiadott szöveget Michel Andrieu a Durandus-féle 13. század végi *Pontificale Romanum* egyik ordójaként azonosította. Címe: „De benedictione et coronatione aliorum regum et reginarum.” A szertartás szövegében a koronázandó személy nevét N betű helyettesíti.¹⁹

A melki kéziratban található, Albert nevét is tartalmazó latin ordó középfelnémet fordítása négy kéziratból is ismert. A szöveg kiadója, Bak János a Bartoniék Emma által említett bécsi kéziratot nem látta, feltevése szerint az egy ötödik szövegterv lehet. Bartoniékkal ellentétben valószínűnek tartja, hogy mind a latin, mind a német változat Albert koronázásához köthető.²⁰

Az Albert nevét is tartalmazó latin ordó szövegtervűinek a számát újabbal gyarapíthatjuk: a szertartásrend a müncheni kódexben is megtalálható – a szövegcsoporthoz negyedik tagjaként.²¹ Az ordó után folytatólagosan egy rendkívül érdekes, a melki kéziratból hiányzó szöveget írt le a scriptor:

„Postea deducitur ad ecclesiam ante civitatem, de qua in loco eminenti loquitur omni populo iuramentum prescriptum evaginato gladio tangendo terram per quattuor plagas in signum defensionis regni et incolarum eius. Sed in reversione ad prandium disperguntur nummi, obuli et petchlini²² CCC librarum. Et sic rex et regina sedent in prandio coronati.”

Mint ismeretes, a koronázás egyházi szertartásához világi szertartások is járulhattak.²³ Ilyeneket írt le a müncheni kódex scriptora is. Feljegyzése szerint az egyházi szertartás után az uralkodót a város előtti egyházhoz vezetik, melynek valamelyik magasan fekvő pontjáról az egész nép előtt elmondja az előírt esküt, kivont karddal megérintve a földet a négy égtáj felé az ország és lakosai megvédésének jeléül. (Ezzel kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy az ország megvédelmezésére vonatkozó részlet több értelmezési lehetőséget is megenged, mivel a ‘plaga’ jelentése lehet ‘égtáj’, de lehet ‘csapás’, ‘vágás’ és ‘ütés’ is.) A lakomára történő visszatérés közben pénzt szórnak. Az utolsó mondat szerint a király és a királyné megkoronázva ülnek a lakomán.

¹⁸ BARTONIEK Emma: *A koronázási eskü fejlődése 1526-ig.* = Századok (51.) 1917. 16–28. L. még Uő: *A magyar királyávatáshoz.* = Századok (57.) 1923. 298–300, 304; Uő: *A magyar királykoronázások története.* Bp. [1939.] 41.

¹⁹ ANDRIEU, Michel: *Le Pontifical Romain au moyen-âge. III. Le pontifical de Guillaume Durand.* Città del Vaticano, 1940. 436–446. /Studi e Testi 88./

²⁰ BAK: *i. m.* (6. jegyzet) 167–169, a kiadás: 177–188.

²¹ Andrieu a Durandus-pontifikálé kiadásában 13 kézirat alapján közölte az ordót; a müncheni kódex nincs köztük, l. ANDRIEU: *i. m.* (19. jegyzet) 436., 23 (a kéziratok felsorolása).

²² A szót egyelőre nem sikerült azonosítani.

²³ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 33–54.

Érzekelhető, hogy – szemben az egyházi ordóval – nem hivatalos, rögzített textusról van szó, hanem egy tömören megfogalmazott köznyelvi feljegyzésről. A közvetlenül az egyházi ordó után leírt, végig jelen idejű szöveget olvasva joggal tételezhetjük fel, hogy a beszámoló egy szemtanútól származik. A feltételezést az is megerősíti, hogy igazolható a beszámolóban rögzített világi aktusok egykori megléte. Az esküvel kapcsolatban Bartoniek Emma a következő megállapítást tette: „E három országban [ti. Magyar-, Lengyel- és Csehországban] tehát a XV. század folyamán [...] egy külön világi eskü alakul ki az egyházi koronázási ordók professziója mellett, s ezt az azonos tartalmú és hasonló szövegű esküt mindhárom ország királya a koronázási szertartás egyházi részének befejezte után mondja el a nép számára.”²⁴ „A magyar koronázás világi járuléka még az a szokás, hogy az új király [...] felmegy a városon kívül lévő Szent Márton templom tornyába, s ott a világnegy tája felé sujt kardjával.”²⁵ Ezt például I. Ulászló is megtette, akit mindössze két és fél évvel Albert koronázása után, 1440. július 17-én koronáztak meg. A kardvágások azt jelképezték, hogy az új uralkodó bármilyen irányból érkező támadás esetén megvédi az országot.²⁶ Lakomát I. Ulászló, Szapolyai János és I. Ferdinánd koronázása után is rendeztek.²⁷ A pénzszerzés Bartoniek Emma megállapítása szerint cseh eredetű, V. László koronázásakor is sor került rá.²⁸ 1438. január 1-jén Albert hitvesét szintén megkoronázták (ezt Rozgonyi Simon veszprémi püspök végezte),²⁹ így ő is megkoronázottként ülhetett a lakomán.

Minden okunk megvan tehát azt feltételezni, hogy a közvetlenül a koronázási ordó után olvasható néhány soros szöveg valóban Albert fehérvári koronázására vonatkozik, s a hivatalos egyházi szertartás után lezajlott világi aktusokról számol be.

Végezetül érdemes visszatérnünk az egyházi ordó kérdésére. A Durandus-féle *Pontificale Romanum*-ban olvasható koronázási szertartásrendnek most már két olyan szövegtanúja ismert, amely a megfelelő helyeken Albert nevét tartalmazza.

²⁴ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 50.

²⁵ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 52. – A székesfehérvári Szent Márton templomhoz I. FITZ Jenő: *A középkori Szent Márton-templom Székesfehérvárott.* = Művészettörténeti Értesítő (5.) 1956. 26–30; FÜGEDI Erik: *Székesfehérvár középkori alaprajza és a polgárság kezdetei Magyarországon.* = Településtudományi Közlemények (20.) 1967. 32, 35; UÓ: *Székesfehérvár korai története a város alaprajzában.* In: *Székesfehérvár évszázadai. 1.* Szerk.: KRALOVÁNSZKY Alán. Székesfehérvár, 1967. 27–28; SIKLÓSI Gyula: *Székesfehérvár.* In: *Korai magyar történeti lexikon (9–14. század).* Főszerk.: KRISTÓ Gyula. Bp. 1994. 626–628.

²⁶ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 40.

²⁷ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 41, 114, 120.

²⁸ BARTONIEK: *i. m.* 1939. (18. jegyzet) 125–126.

²⁹ SCHÖNHERR Gyula: *Az Anjou-ház örökösei.* In: *A magyar nemzet története.* 3. Szerk.: SZILÁGYI Sándor. Bp. 1895. 611; BAK: *i. m.* (6. jegyzet) 169; *Magyarország történeti kronológiája.* 1. Szerk.: SOLYMOSI László. Bp. 1981. 257; ENGEL Pál: *Temetkezések a középkori székesfehérvári bazilikában.* (Függelék: *A székesfehérvári koronázások*) = Századok (121.) 1987. 635. Engel később, a középkori Magyarországról írt monográfiájában meglepő módon úgy fogalmazott, hogy Erzsébet „férjét újev napján egyedül koronázták meg Székesfehérvárott”. L. ENGEL Pál: *Szent István és birodalma. A középkori Magyarország története.* Bp. 2001. 234. /História Könyvtár, Monográfiák 17./

Ahogy az a tanulmány egészéből kiderül, az ordó mindkét kódexben Alberttel kapcsolatos szövegek között található. Ha azt tételeznénk fel, hogy Albertet nem e szerint a szertartásrend szerint koronázták meg, akkor azt a kérdést is fel kellene tennünk, hogy miért másolták le többször is az ordót – ráadásul Alberttel kapcsolatos szövegekkel együtt. Az sem lehet véletlen, hogy az Albert nevét tartalmazó változatot német nyelvre is lefordították. A fordítást négy kézirat is fenntartotta, ami arra enged következtetni, hogy viszonylag széles körben ismert lehetett. Azt a tényt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a müncheni kódexben, közvetlenül az ordó után olvasható a feljebb bemutatott beszámoló, amely az Albert koronázásán lezajlott világi aktusokról tudósít. A szöveg minden jel szerint szemtanútól származik, aki – ahogy azt a későbbiekben látni fogjuk – feltehetőleg azonos a szövegcsoport scriptorával. Véleményem szerint az elmondottak alapján valószínűsíthetjük, hogy Albertet a szóban forgó ordó szerint koronázták magyar királlyá.

Szent Kálmán ereklyéi a székesfehérvári királyi bazilikában

Kálmán, a Szentföldre tartó ír zarándok 1012-ben a Bécshez közeli Stockerau mellett szenvedte el a mártírhalált: idegen nyelve és ruházata miatt a helyi lakosok cseh vagy magyar kémnek nézték és felakasztották. Két évvel később, 1014. október 13-án I. (Babenberg) Henrik osztrák örgróf (994–1018) utasítására Stockerauból Melkbe, Henrik székhelyére vitték át a testet, és az ottani Szent Péter egyházban temették el. A translatio napja lett Kálmán ünnepnapja. Tisztelete már a 11. század első felében elterjedt osztrák és bajor területen. Földi maradványai ismeretlen időpontban – de még a középkorban – a bencésekhez kerültek, akik 1089-ben telepedtek meg Melkben. Jelenleg is a kolostor a szent nyugvóhelye. Bár Kálmánt hivatalosan soha nem kanonizálták, a középkorban ő volt Alsó-Ausztria patrónusa. Az 1485-ben kanonizált III. (Babenberg) Lipót fokozatosan, Kálmán mellett vált az ország védőszentjévé, míg 1663-ban I. Lipót császár rendeletére hivatalosan is ő lett az ország patrónusa.³⁰

A müncheni kódexben található szövegcsoport hatodik, egyben utolsó tartalmi egysége a 222. levél verzójának utolsó két sora:

„Item caput sancti Cholomanni est in sacristia collegiate ecclesie Albe Regalis, sed medium corpus eius est reclusum in summo altari per Petrum regem Hungarie et unum episcopum.”

A feljegyzés két részre bontható. Az első, jelen idejű mellékmondat szerint Szent Kálmán feje a székesfehérvári társaskáptalan sekrestyéjében van. A második mel-

³⁰ NIEDERKORN-BRUCK, Meta: *Der Heilige Koloman. Der erste Patron Niederösterreichs*. Wien, 1992. /Studien und Forschungen aus dem Niederösterreichischen Institut für Landeskunde 16./ L. még ERKENS, Franz-Reiner: *Coloman*. In: *Lexikon für Theologie und Kirche*. 2. Freiburg–Basel–Rom–Wien, 1994³. 1260.

lékmondattal egy, a múltban történt eseményről tájékoztat: a test – közelebről meg nem határozott – középső részét Péter magyar király és egy püspök a főoltárba zárta. A szöveg tehát egyaránt érinti Kálmán magyarországi kultuszának kérdését, Péter királyt, valamint a fehérvári királyi bazilika történetét. A szakirodalom nem ismeri ezt a híradást.³¹ A kérdés az, hogy a feljegyzés milyen forrásértékkel bír. Ahogy azt látni fogjuk, e rövid híradással több forrás is párhuzamba állítható, azonban ezeknek a kútfőknek a teljesség igényével történő számbavétele és forráskritikai alapon

³¹ Kálmánhoz I. NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet). Magyarországi kultuszához I. GALAMBOS Kálmán: *Szent Kálmán vértanu.* = Magyar Sion (1.) 1863. 81–93, 173–190; KNAUZ Nándor: *A pozsonyi káptalannak kéziratái.* = Magyar Sion (4.) 1866. 215; Uő: *Kortan.* Bp. 1876. 156; RADÓ Polikárp: *Baththyány Boldizsár misekönyvének hitelessége.* = Magyar Könyvszemle (65.) 1941. 132–149, különösen 137–138, 141; BÁLINT Sándor: *Ünnepi kalendárium.* 1–2. Bp. 1977. 2. 376–377, 415; MEZŐ András: *A templomcím a magyar helységnevekben. (11–15. század).* Bp. 1996. 109–110. /METEM Könyvek 15./; KERNY Terézia: *Szent Kálmán és Könyves Kálmán kultuszáról.* = Ars Hungarica (29.) 2001. 9–32. Kálmán magyarországi tiszteletének kérdését is érinti LAUF Judit: *Bécs és Sopron középkori liturgikus gyakorlatának összefüggései a soproni kódextöredékek alapján.* = Magyar Könyvszemle (125.) 2009. 273–304; Uő: *Verbindungen der mittelalterlichen liturgischen Praxis in Wien und Ödenburg.* = Codices Manuscripti (73/74) 2010. 15–30. – Péterhez a teljesség igénye nélkül I. GOMBOS Ferenc Albin: *Történetünk első századaiból.* = Századok (45.) 1911. 507–512, 569–585; KRISTÓ Gyula: *Megjegyzések az ún. „pogánylázadások” kora történetéhez.* = Acta Universitatis Szegediensis de Attila József nominatae. Acta Historica (18.) 1965. 20–35; *Magyarország története. Előzmények és magyar történet 1242-ig.* 1–2. Főszerk.: SZÉKELY György. Bp. 1984. 1. 835–846. (GYÖRFFY György); KRISTÓ Gyula–MAKK Ferenc: *Az Árpádok. Fejedelmek és királyok.* Szeged, 2000. 58–65. – A székesfehérvári bazilikával foglalkozó hatalmas szakirodalomból az alábbi munkákat emelem ki: DERCSÉNYI Dezső: *A székesfehérvári királyi bazilika.* Bp. 1943; KOVÁCS Éva: *A székesfehérvári királyi bazilika XI. századi kincsei.* In: *Székesfehérvár évszázadai. i. m.* (25. jegyzet) 157–164. (A tanulmány újabb kiadása: KOVÁCS Éva: *Species modus ordo. Válogatott tanulmányok.* Bp. 1998. 105–111); DEÉR József: *Szent István székhelye. Székesfehérvár és Aachen.* = Katolikus Szemle (23.) 1971. 1–18; TÓTH Melinda: *A művészet Szent István korában.* In: *Szent István és kora.* Szerk.: GLATZ Ferenc, KARDOS József. Bp. 1988. (a továbbiakban: *Szent István és kora*) 113–132; KRALOVÁNSZKY Alán: *Szent István király székesfehérvári sírjának és kultuszhelyének kérdése.* In: *Szent István és kora i. m.* (31. jegyzet) 166–172; *A székesfehérvári Boldogasszony bazilika történeti jelentősége. Az 1996. május 16-án rendezett tudományos tanácskozás előadásai.* Szerk.: FARKAS Gábor. Székesfehérvár, 1996; SZABÓ Zoltán: *A szentté avatott Imre herceg kultuszhelyének kérdése a székesfehérvári prépostság Nagyboldogasszony templomában.* = Műemlékvédelmi Szemle (6.) 1996. 2. sz. 5–52; MAROSI Ernő: „*Quam qui vidit, testimonium veritati verborum nostrorum perhibet*”. *Megjegyzések Szent István székesfehérvári prépostsági templomának képéhez elbeszélő forrásainkban.* In: „*Magyaroknak eleiről*”. *Ünnepi tanulmányok a hatvan esztendő Makk Ferenc tiszteletére.* Szerk.: PITI Ferenc. Szeged, 2000. 349–363. (A dolgozat tanulmányrészletként is megjelent: MAROSI Ernő: *Szent István korának képe a művészettörténet-írásban.* In: *Szent István és az államalapítás.* Szerk.: VESZPRÉMY László. Bp. 2002. 307–313); THOROCZKAY Gábor: *A székesfehérvári racionálék. A 14. századi magyar krónikaszerkesztmény 66. fejezetének kritikájához.* = Századok (138.) 2004. 413–432. (A tanulmány újabb megjelenése: THOROCZKAY Gábor: *Írások az Árpád-korról. Történeti és historiográfiai tanulmányok.* Bp. 2009. 117–142. /TDI Könyvek 9./)

történő megrostálása még nem történt meg. A kérdést érintő tanulmányok csupán egy-két kiragadott szöveget használnak fel. A vizsgálatot érdemes a második melékmondattal kezdeni.

Jelenleg hat olyan forrásról van tudomásom, amelyek beszámolnak Kálmán földi maradványainak Magyarországra viteléről. Az eseményről hírt adó külföldi kútfőket Gombos Ferenc Albin katalógusában találjuk meg.³² Az öt forrás közül négy Péter királyhoz (1038–1041, 1044–1046), egy pedig Szent Istvánhoz (1000–1038) köti az eseményt, azonban – ahogy azt látni fogjuk – az utóbbi 18. századi hamisítvány. A hatodik szöveget Galambos Kálmán közölte egy közelebbiről meg nem határozott pozsonyi hártayakéziratból.

1. A *Passio sancti Cholomanni* legkorábbi kéziratai a 12. század első feléből származnak, ugyanakkor feltételezhető, hogy a szöveg alaprétege a 11. század első felében keletkezett. Vitatott, hogy Erchenfried melki apát (1121–1163) mennyiben tekinthető a jelenleg ismert szöveg szerzőjének.³³ Ez a forrás mondja el a leg részletesebben, hogy milyen körülmények között került Kálmán teste Magyarországra.³⁴

³² GOMBOS, Albinus Franciscus: *Catalogus fontium historiae Hungaricae aevo ducum et regum ex stirpe Arpad descenduntium ab anno Christi DCCC usque ad annum MCCC. I–III*. Bp. 1937–1938. Tomus IV.: CSAPODI Csaba: *Index*. Bp. 1943. Szent Kálmán a katalógushoz készített indexben: 42.

³³ NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet) 26–28, 67–70.

³⁴ „Petrus rex Ungarorum est accensus, quali modo posset acquirere et a loco Medlicha in suum regnum traducere corpus s. Colomanni martyris. Haec eo meditante, Treverorum archiepiscopus Poppo, Heinrici marchionis [Austriae] frater, ab Hierosolyma rediens, venit in regnum eius. Quod rex ut audivit, magno gavisus gaudio, ad se vocavit, sperans effectum sui desiderii per eum se inventurum; quod ita est etiam factum. Cum enim vocatus veniret, sicut utrumque decuit, regem videlicet et archiepiscopum, honorifice eum suscepit, magnifice habuit, gloriose tractavit. His, ut saepe fit inter bonos, archipraesul vicissitudinem cupiens rependere, quidquid ab eo desideraret, magna pollicebatur et bona se voluntate facturum. His auditis rex factus multum hilaris, quod diu animoolvebat, optimo praesuli verbis exponebat. Sed quanto rex ex verbis pontificis fuit laetior, tanto pontifex ex verbis regis factus est tristior. Anxius enim haerebat animo, quid ageret. Promittere non audebat, veritus se non posse apud fratrem impetrare; timuit vero negare, nam formidavit, si negaret, ut vi, sicut factum est, cogereetur. Postquam enim rex vidit illum stupentem, minatus est, si non faceret, vinculum et carcerem. His minis victus episcopus cum promitteret, constrinxit eum sacramento, ut quod promisit, sine dubio fieret. Veniens itaque ad fratrem, magna afflictione cordis aperuit et lacrimis, quod violentia compulit regis. Marchio autem, ut semper fuit vir bonus et prudens, ne qua macula optimum suum genus fuscaret, quamvis invitus, decrevit tamen facere, ut rex coegit suum fratrem iurare. At postquam delata sunt ossa regi, retrolapsa est res eius, nam aeris siccitas, terrae sterilitas, fames et mortalitas regnum eius in tantum urgebant, ut penitus interire se crederent. Miserunt tandem ad praedictum marchionem, postulantes legatos mitti, qui digne sancti reportarent ossa viri. Missis itaque religiosus viris, videlicet clericis et laicis, sacra ossa receperunt, et regi suisque veniam pro delictis dantes, ad laudem et gloriam nominis Dei in praedictum locum reportaverunt.” – GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) III. 2325; Vö. NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet) 77.

2. Az 1157-ig vezetett *Breve chronicon Austriacum Mellicense* melki bencés szerzetes munkája.³⁵ A Kálmánra vonatkozó passzus jóval rövidebb, mint a *Passioban*, de tartalmazza a történet lényegét: Poppo trieri érsek, Ausztria örgrófjának, Henriknek a testvére Péter magyar király kérésére, sőt fenyegetésére elérte az örgrófnál, hogy küldje Kálmán csontjait Magyarországra. Ezt követően Magyarországot különböző csapások érték, ezért visszaküldték a csontokat Melkbe.³⁶

3. Az 1362 körül létrejött *Historia foundationis monasterii Mellicensis*³⁷ vonatkozó részlete majdnem szó szerint megegyezik az előbb említett *Breve chronicon Austriacum Mellicense* megfelelő részével.³⁸

4. A történetíró Veit Arnpeck (1435/40–1495) *Chronicon Austriacum* című munkájában egy új adat is található: a magyarok visszaadták a szent testét, de a fejét megtartották, Székesfehérváron látható.³⁹ Erre a forrásra a müncheni kódexben található feljegyzés első, Kálmán fejereklyéjére vonatkozó mellékmondatának elemzésekor még visszatérek.

5. Az ötödik forrás egy 18. századi hamisítvány, Chrysostomus Hanthaler munkája, a címe: *Notulae anecdotae e chronica illustris stirpis Babenbergicae in Osterreichia dominantis, quam vir reverendus Aloldus de Pecklarn serenissimi quondam Austriae marchionis Adalberti ab anno 1034 usque ad annum 1056 capellanus*

³⁵ LHOTSKY, Alphons: *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs*. Graz–Köln, 1963. 224–226; *Repertorium fontium historiae medii aevi primum ab Augusto Potthast digestum, nunc cura collegii historicorum e pluribus nationibus emendatum et auctum*. (A továbbiakban: *Repertorium fontium*) 3. Fontes C. Romae, 1970. 380.

³⁶ „A. 1012 beatus Cholomannus in Stocheraue suspensus celos adiit, temporibus H[enrici II] regis, qui dux fuerat Baioarie, sed tertio Ottoni imperatori successerat, marchiam quoque Austrie tenente Heinrico, tritavo vestro. Hic autem H[enricus] marchio duravit per annos circiter quadraginta usque ad tempora Petri regis Ungarorum, qui sancto regi Stephano successerat. Istius Petri precibus et minis circumventus Poppo Treverorum archiepiscopus, frater marchionis, obtinuit a fratre suo, ut mitteret in Ungariam ossa beati Cholomanni; que tamen postea Ungari pestilentia et fame compulsi reddiderunt.” – GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) I. 519.

³⁷ LHOTSKY: *i. m.* (35. jegyzet) 247–248; *Repertorium fontium i. m.* (35. jegyzet) 5. Fontes Gh–H. Romae, 1984. 533–534.

³⁸ „Praefatus autem marchio Hainricus duravit per annos circiter quadraginta usque ad tempora Petri regis Vngarorum, qui sancto regi Stephano in regno successerat. Istius Petri precibus et minis circumventus Poppo Treverorum archiepiscopus, frater marchionis, obtinuit a fratre suo, ut mitteret in Vngariam corpus s. Cholomanni; sed cum ex hoc terra Vngariae pestilentias et famem ac varias alias plagas pateretur, compulsi sunt reddere corpus s. viri Cholomanni.” – GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) II. 1177–1178.

³⁹ „Poppo per preces obtinuit, quod frater suus marchio Heinricus corpus s. Colomanni Petro Hungarorum regis miserat. Sed tempore, quo sacrum corpus in Hungaria permansit, Hungari multas plagas sustinuerunt, pestilentiam, famem, nec pluviam habuerunt. Coacti igitur corpus s. Colomanni in Austriam remiserunt, nihilominus caput suum servaverunt, in Alba Regali ostenditur.” – GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) III. 2631. Arnpeckhez l. LIEBHART, W.: *Arnpeck, Veit*. In: *Lexikon des Mittelalters*. 1. München–Zürich, 1980. 1011.

*conscripsit, a fratre Ortilone suo e primis monachis Campiliensibus sub finem seculi XII. excerptae.*⁴⁰ A Kálmánnal foglalkozó rész több ponton is eltér a feljebb idézett kútfőktől: például csak itt olvashatunk arról, hogy a szent testét István kérésére vitték Magyarországra.⁴¹ Mivel a mű kétes forrásértékű, a további vizsgálatokból kizárhatjuk.

6. A hatodik szöveget Galambos Kálmán közölte 1863-ban egy közelebről meg nem határozott pozsonyi hártakéziratból.⁴² Mivel ez a változat az eddig bemutatott források mindegyikétől távol áll – pl. magyar királyként valamelyik Béla szerepel, aki ráadásul a melki apát testvére –, a továbbiakban ezt a változatot is figyelmen kívül hagyhatjuk.

Négy forrásunk marad tehát, s ezek mindegyike úgy tudja, hogy Szent Kálmán földi maradványait Péter király idejében Magyarországra vitték. Láthattuk, hogy az esemény írott hagyománya legalább a 12. század első feléig visszavezethető. Az is lényeges szempont, hogy a négy kútfő közül az első három Melkhez köthető.

⁴⁰ TANGL, Michael: *Die Fälschungen des Chrysostomus Hanthaler.* = Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung (19.) 1898. 1–54; LHOTSKY: *i. m.* (35. jegyzet) 199–200.

⁴¹ „A. 1016. E Palestina rediens Poppo Trevirensis praesul a rege Stephano sancto tamdiu precibus fatigatus fuit, donec polliceretur se supplicaturum fratri suo Hainrico marchioni, ut sanctum Cholomani corpus regi cederet. Adfuere cum Poppone legati Ungari cum donis apud marchionem supplices; qui cum plurimum invitatus videretur, ausi sunt etiam minas addere. Qua importunitate motus Hainricus dolens tandem assensit, sed Deum cum fiducia oravit. Decore ergo et reverenter sacrum corpus Ungariae infertur, et cum exultatione suscipitur: cuius suffragiis regnum illud omnem fortunam sperabat. Contra vero accidit. Exortae sunt calamitates graves, nec antea cessarunt, quam Stephanus rex pius et sui praesules agnoscerent nolle Deum, ut in Pannonia colatur sanctus, qui apud Australes coronam meruit: maxime, cum metu potius, quam dono, illuc sit transmissus. – A. 1017. Nondum itaque emenso unius integri anni spatio remissum est ad Australes sanctum corpus cum multis muneribus, et Medicum hunc sanctum patronum suum cum maximo gaudio iterum recepit.” – GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) III. 1755.

⁴² „Erat autem abbas, qui eodem tempore monasterio [ti. a melki – G. K.] preerat, frater Bele regis Ungarie. Qui Bela audiens miracula b. Cholomanni mart[yr]is, cogitavit, quomodo corpus illius posset [hiányzik az ige, pl. obtinere – G. K.], et mittens solempnes nuncios, fratrem suum abbatem de Medlik invitavit ad se in Vngariam. Qui cum descendisset, et fraterno amore susceptus et integre mense pertractatus fuisset, petivit ab eo rex, ut sibi corpus s. Cholomanni donaret, adiungens, quia ipsum nunquam, quamquam frater ipsius esset, de captivitate sua nunquam (!) dimitteret, nisi in eadem petitione desiderium suum impleret. Quo audito abbas vehementer perterritus est, et mittens ad fratres suos nunciavit eis verba regis. At illi consilio habito corpus beati martiris cum magno fletu in Vngariam transmiserunt dicentes: „Scimus, s. Cholomanne, quod potens est apud Deum sanctitas tua. Si tibi magis placet manere cum Vngaris, quam cum servis tuis, fiat voluntas tua.” Sed ecce, postquam s. corpus ad regem pervenit, tanta pestilencia populum invasit, ut rex summa cum festinatione sanctum Dei remitteret, et talia de cetero non temptaret.” – GALAMBOS: *i. h.* (31. jegyzet) 188. Ugyanezt a szöveget Knauz Nándor is közölte egy 14. századi sermogyűjteményből, amely a pozsonyi káptalan birtokában volt. A textus egy Szent Kálmánról szóló beszéd végén található. L. KNAUZ Nándor: *A pozsonyi káptalannak kéziratai.* Esztergom, 1870. 95–98, az idézet: 98. A kéziratra Boreczky Anna hívta fel a figyelmemet, amiért e helyen is köszönetet mondok.

A négy forrás és a müncheni kódex kétsoros feljegyzése jól kiegészíti egymást: míg az előbbiek arról tájékoztatnak, hogy az ereklyét elvitték Magyarországra, majd onnan visszaküldték Melkbe, addig a müncheni kódex arra utal, hogy mi történt az ereklyével Magyarországon.

Az idézett kútfőkből kitűnik, hogy az ereklyét az osztrák örgróf engedte át Péter királynak. Ezzel kapcsolatban ki kell térnünk arra az anakronizmusra, amely mind a négy forrásban megtalálható. Az ezekben említett Henrik örgróf 1018-ban hunyt el, húsz évvel Péter trónra lépése előtt.⁴³ Őt Adalbert követte az örgrófságban (1018–1055), aki – csakúgy, mint a szövegekben szereplő Poppo trieri érsek (†1047) – Henrik testvére volt.⁴⁴ Szent Kálmán ereklyéjét tehát ő engedte át Péter királynak, nem Henrik. Láthattuk, hogy a legkorábbi forrás, a *Passio sancti Cholomanni* jelenleg ismert szövege a 12. század első felében jött létre, több mint száz évvel Henrik örgróf 1018-ban bekövetkezett halála után, ezért nem meglepő a tévesztés. Emellett az is felvethető, hogy a források azért kötötték az eseményt Henrikhez, mert – ahogy arról már volt szó – Kálmán az ő örgrófsága alatt szenvedett mártírhalált, és ő volt az, aki a szent testét Melkbe vitette. További érv Henrikkel szemben, hogy ő négy évvel a test Melkbe történő átvitele és eltemetése után, 1018-ban elhunyt. Nem valószínű, hogy Henrik ebben a négy évben, szinte azonnal az átvitel és az újratemetés után, átengedte volna a szent földi maradványait a magyar uralkodónak.

Kálmán testereklyéjének magyarországi útja szempontjából lényeges körülmény, hogy Adalbert Péter sógora volt: második házasságát Péter Froizza (Frowila) nevű nőtestvérével kötötte.⁴⁵ Mindkettőjüket Melkben temették el.⁴⁶ Joggal feltételezhető, hogy a rokon kapcsolat is közrejátszott az ereklye átengedésében. Talán erre utal a *Passio sancti Cholomanni* egyik mondata is, mely szerint az örgróf azért engedett a magyar király követelésének, nehogy szégyenfolt mocskolja be a nemzetiségét: „Marchio autem, ut semper fuit vir bonus et prudens, ne qua macula optimum suum genus fuscaret, quamvis invitus, decrevit tamen facere, ut rex coegit suum fratrem iurare.”⁴⁷

Péter ereklyekérése minden bizonnyal a kereszténységet átható ereklyekultusszal magyarázható. A relikviák tiszteletének jelentőségét jól mutatja, hogy az 5. század

⁴³ Henrikhez I. LECHNER, Karl: *Die Babenberger. Markgrafen und Herzoge von Österreich 976–1246*. Wien–Köln–Graz, 1976. 56–64. /Veröffentlichungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung 23./; DIENST, Heide: *Die Dynastie der Babenberger und ihre Anfänge in Österreich*. In: *Das babenbergische Österreich (976–1246)*. Hrsg. von Erich ZÖLLNER. Wien, 1978. 25–26.

⁴⁴ LECHNER: *i. m.* (43. jegyzet) 65–79, Poppóhoz I. 55–56; DIENST: *i. h.* (43. jegyzet) 26–28, Poppóhoz I. 26.

⁴⁵ WERTNER Mór: *Az Árpádok családi története*. Nagy-Becskerek, 1892. 90–98; VAJAY Szabolcs: *Géza nagyfejedelem és családja*. In: *Székesfehérvár évszázadai* I. m. (25. jegyzet) 97; LECHNER: *i. m.* (43. jegyzet) 79; DIENST: *i. h.* (43. jegyzet) 28, 30.

⁴⁶ VAJAY: *i. h.* (45. jegyzet) 97; LECHNER: *i. m.* (43. jegyzet) 326, 93. jegyzet; NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet) 19.

⁴⁷ L. a 34. jegyzetet.

végétől az oltárnak ereklyét is kellett tartalmaznia. Azonban a kereszténységre átérő Magyarország nyilvánvalóan nem bővelkedett relikviákban.⁴⁸ Írott források bizonyítják, hogy már Szent István is igyekezett ereklyékre szert tenni.⁴⁹ A müncheni kódex híradása és a feljebb idézett források arról tanúskodnak, hogy – elődjéhez hasonlóan – Péter is tett ilyen irányú erőfeszítéseket.

Ezek után térjünk át a müncheni kódexben található feljegyzés első mellékmondatának a vizsgálatára, mely szerint Szent Kálmán feje a székesfehérvári társaskáptalan sekrestyéjében van (Item caput sancti Cholomanni est in sacristia collegiate ecclesie Albe Regalis). Ezt a híradást két további forrás is megerősíti. A korábbi Veint Arnpeck feljebb idézett, 1494–1495-ben összeállított *Chronicon Austriacum* című munkája. Ahogy arról már esett szó, a szerző, miután a korábbi forrásokkal összhangban beszámolt az ereklye magyarországi útjáról, megjegyezte, hogy a magyarok megőrizték a fejét, melyet „Székesfehérváron mutatnak meg” (in Alba Regali ostenditur).⁵⁰ Arnpeck talán arra utalt, hogy a szent ünnepén megmutatták az ereklyét a hívőknek. A másik forrás az 1564. évig vezetett *Annales Mellicenses*, melynek lejegyzését 1123-ban, a feljebb említett Erchenfried apát idejében kezdték meg.⁵¹ 1517-ben I. Miksa császár harmadízben látogatta meg a melki bencéséket. Az évkönyv vonatkozó bejegyzése szerint a császár többek között megígérte, hogy felújítja Szent Kálmán sírját. A meglehetősen zavaros szövegből az is kiderül, hogy Kálmán feje akkor Székesfehérváron volt.⁵² Összesen tehát három, egymástól független forrás számol be arról, hogy Szent Kálmán fejereklyéje a középkor végén Székesfehérváron volt. Az elmondottak fényében nincs okunk kételkedni az egymást erősítő híradások hitelességében.⁵³

⁴⁸ MAROSI Ernő: *Ereklyék*. In: *Történelem – Kép. Szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Kiállítás a Magyar Nemzeti Galériában. 2000. március 17. – szeptember 24. Szerk.: MIKÓ Árpád, SINKÓ Katalin. Bp. 2000. 139–142.

⁴⁹ GYÖRFFY György: *István király és műve*. Bp. 1983². 126, 288, 297–298, 317–318; MAROSI: *i. h.* 2000. (31. jegyzet) 351–352; Uő: *i. h.* 2002. (31. jegyzet) 308.

⁵⁰ L. a 39. jegyzetet.

⁵¹ LHOTSKY: *i. m.* (35. jegyzet) 176–178; NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet) 24–25.

⁵² „1517. ... Maximilianus imperator fuit hic Andree apostoli, et plura monasterio dare donaria, precipue caput sancti Kollomanni, quod est in Alba regali Hungarie illuc tempore querrarum deductum, eidem a maioribus remitti polliciti sunt de Hungaria Melicum, pretendit et se renovaturum S. Cholomanni sepulchrum, denique et sal atque puxides augere voluit.” – *Monumenta Germaniae historica. Scriptorum tomus IX*. Ed.: Wilhelm WATTENBACH. Hannoverae, 1851. 530. Vö. NIEDERKORN-BRUCK: *i. m.* (30. jegyzet) 27–28, 49. A szöveg korábbi kiadójának, Hieronymus Peznek az idézett részhez fűzött szövegkritikai megjegyzését l. *Scriptores rerum Austriacarum veteres ac genuini*. 1–3. Ed.: Hieronymus PEZ. Lipsiae–Ratisbonae, 1721–1745. 1. 279.

⁵³ Itt említem meg, hogy a jelenleg Melkben őrzött, a szakirodalomban Szent Kálmán-hermaként nyilvántartott fejereklyetartó székesfehérvári eredete nem bizonyított. L. LOVAG Zsuzsa: *A kalocsai román kori feszület és köre*. = *Folia Archaeologica* (29.) 1978. 183–204, különösen 198. (további irodalom); Uő: *A magyarországi bencés kolostori műhelyekről*. In: *Paradisum plantavit. Bencés monostorok a középkori Magyarországon*. Kiállítás a Pannonhalmi Bencés Főapátságban 2001. március 21-től november 11-ig. Szerk.: TAKÁCS Imre. Pannonhalma, 2001. 120.

Visszatérve a feljegyzés második mellékmondatára, annak tartalmát is hitelesnek fogadhatjuk el egyrészt a korábban felsorakoztatott érvek, másrészt a fejereklyéről elmondottak alapján.

Szent Kálmán földi maradványai történetének magyarországi epizódját a következőképpen rekonstruálhatjuk. Péternek sikerült elérnie, hogy sógora, Adalbert osztrák örgróf elküldje neki Szent Kálmán testereklyéjét, melyet Melkben őriztek. A test – közelebbről meg nem határozott – középső részét Péter és egy püspök a Szent István által alapított székesfehérvári bazilika főoltárába zárta. Feltehetőleg ekkor választották el a földi maradványoktól azt a fejereklyét is, amelyről a késő középkori források beszámolnak.⁵⁴ A szent földi maradványait hamarosan visszaküldték Melkbe – a források szerint azért, mert az ereklye megszerzése miatt különböző csapások sújtották Magyarországot.

Az eddig elmondottak alapján Szent Kálmán magyarországi tiszteletének a kezdeteit legalább Péter király koráig visszavezethetjük.

Ami a feljegyzés forrásait illeti, ebben a tekintetben is külön kell vizsgálnunk a két mellékmondatot. Az első, jelen idejű mellékmondat minden bizonnyal egy, a kortársak előtt is ismert tényt közöl, ezért nem szükséges írott forrást feltételeznünk. Ezzel kapcsolatban érdemes hangsúlyozni a híradás lejegyzőjének jól értesültségét: amíg Arnpeck és a melki évkönyv csak Székesfehérvárt említik, de közelebbről nem nevezik meg az ereklye őrzési helyét, addig a müncheni kódex a lehető legpontosabban meghatározza az őrzőhelyet: „Szent Kálmán feje a székesfehérvári társaskáptalan sekrestyéjében van”. Ez a meghatározás a bazilikában őrzött ereklyék elhelyezésének a kérdéséhez is adalékkal szolgál. Köztudott, hogy a nyugat-európai királyi udvari kápolnák mintájára létrehozott székesfehérvári Szűz Mária-prépostság egyházi helyzetének és speciális funkcióinak köszönhetően rendkívül fontos szerepet töltött be Magyarország középkori történetében; gondoljunk például a királykoronázásokra vagy az itt lezajlott temetkezésekre.⁵⁵ A bazilika jelentőségét az ott őrzött ereklyekincs is növelte. A müncheni kódex beszámolójából arra következtethetünk, hogy a relikviákat – legalábbis a késő középkorban – a sekrestyében őrizték. Ezt a 14. századi krónikaszerkesztés is megerősíti, mely szerint 1327. április 1-jén leégett a fehérvári Szűz Mária-egyház, egyetlen harangtorony kivételével, amely a sekrestye fölött volt, ahol számos ereklyét őriztek.⁵⁶ A sekrestye helyét nagy valószínűséggel meghatározhatjuk. Az apszis két oldalán, a mel-

⁵⁴ Galambos Kálmán szerint a stockeraui ferences kolostorban is őriznek egy darabot Kálmán állcsontjából, l. GALAMBOS: *i. h.* (31. jegyzet) 184–185.

⁵⁵ A prépostság egyházi helyzetéről legújabbban l. KISS Gergely: *A székesfehérvári prépostság egyházi helyzete a középkorban.* = Századok (141.) 2007. 271–297. – A koronázásokhoz és a temetkezésekhez l. ENGEL: *i. h.* 1987. (29. jegyzet) 613–637; *A székesfehérvári királyi bazilika ember-tani leletei. 1848–2002.* Szerk.: ÉRY Kinga. Bp. 2008. /Ecclesia Beatae Mariae Virginis Albae regalis I./

⁵⁶ „Anno Domini M-o CCC-o XXVII-o feria quarta ante Dominicam Ramispalmarum ecclesia Beate Virginis de Alba Regali [...] est combusta [...] excepto uno campanili, quod supra sacristiam est, ubi sanctorum reliquie quamplurime posite conservatur.” – *SRH i. m.* (14. jegyzet) 1. 491–492.

lékhajók folytatásában egy-egy négyzet alaprajzú építmény állt, melyek közül az északi oldalon emelt építmény alapjai ma is láthatók. „A templom vizsgálói a bazilikával egybeépített, attól azonban elkülönülő, bizonyára kétszintes mellékteret látnak bennük. A típus, melynek korai emlékeire, az ún. pasztofóriumokra Fehérvárral kapcsolatban hivatkoznak, a keresztény templomi liturgia kialakulásának századaiban született. A bizánci építészetben befutott karrierje, változatainak gyakori nyugat-európai felbukkanása egyértelműen annak következménye, hogy ezek a szentélyhez csatlakozó mellékterek speciális jellegű egyházi teendők egész sorozatának adtak hajlékot. Szolgáltak a mise előkészítésére, a szent ostya tárolására, mártírereklyék őrzésére, és e funkciókkal kapcsolatban sekrestyeként, mártíriumként, az ereklyetisztelet helyeként működtek, a magánáhitat korai formáinak helyt adó oratóriumok voltak, sőt az ereklyék közelébe temetkező előkelő személyek sírkápolnái is lehettek.”⁵⁷ A fehérvári bazilika esetében minden jel arra vall, hogy az említett mellékterek e speciális funkcióknak adtak helyet.⁵⁸ Minden okunk megvan tehát azt feltételezni, hogy az ereklyéket – köztük Szent Kálmán fejereklyéjét – e két építmény valamelyikében őrizték.

A müncheni kódex feljegyzésének második mellékmondata egy több száz évvel korábban történt eseményről tájékoztat: a test – közelebből meg nem határozott – középső részét Péter magyar király és egy püspök a főoltárba zárta. Ezt az információt jelenlegi ismereteim szerint csak a müncheni kódex tartotta fenn. A konkrétumokat tartalmazó híradás feltehetőleg írott kútfőre vezethető vissza. Mivel Kálmán földi maradványait 1014 óta Melkben őrzik, nem zárható ki, hogy a hír melki forrásból került a kódexbe. Ugyanakkor azt sem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a szöveg egy Székesfehérváron történt eseményt örökít meg. Fontos körülmény ebből a szempontból, hogy a fehérvári Szűz Mária-prépostság minden bizonnyal kimagasló szerepet játszott a korai magyarországi írásbeliségben.⁵⁹ Erre utal, hogy a jelenleg ismert korai elbeszélő forrásaink közül valószínűleg itt készült a *Pozsonyi évkönyv* 997–1187 közti része.⁶⁰ Az is elképzelhető tehát, hogy a müncheni kódex beszámolója fehérvári eredetű. Ezzel kapcsolatban két lehetséges forrástípusra is rámutathatunk.

Mint ismeretes, I. András király (1046–1060) elolvastatta a lotaringiai származású Leodvin bihari püspökkel a Szent István által gyűjtött ereklyék feliratait, hogy megtudja, vajon kiknek az ereklyéi azok. A történetet az 1067 körül létrejött *Fundatio ecclesiae S. Albani Namucensis* őrizte meg. A szövegből többek között az is

⁵⁷ TÓTH: *i. h.* (31. jegyzet) 115–116.

⁵⁸ TÓTH: *i. h.* (31. jegyzet) 116.

⁵⁹ MEZEY László: *Székesfehérvár egyházi intézményei a középkorban*. In: *Székesfehérvár évszázadai*. 2. Szerk.: KRALOVÁNSZKY Alán. Székesfehérvár, 1972. 30.

⁶⁰ KRISTÓ Gyula: *A történeti irodalom Magyarországon a kezdetektől 1241-ig*. Bp. 1994. 125–127; Uő: *Magyar historiográfia I. Történetírás a középkori Magyarországon*. Bp. 2002. 28–29; VESZPRÉMY László: *Megjegyzések korai elbeszélő forrásaink történetéhez*. = Századok (138.) 2004. 341–347.

kiderül, hogy a főpap elolvasta a szövegeket, majd visszahelyezte azokat a tartóikba.⁶¹ A müncheni kódex híradása talán egy ilyen ereklyekísérő iratra megy vissza.

A másik forrástípust a 'történeti feljegyzések' jelentik. A terminus olyan, a magyarországi írásbeliség legkorábbi korszakában létrejött írásműveket jelöl, amelyek egykori meglétére joggal következtethetünk. Tárgyukat tekintve elsősorban uralkodók és főpapok életrajzi adatait, templomalapítások évszámait tartalmazhatták. A legkorábbi magyar krónika (vagy krónikák) megszerkesztése során, a 11. század második felében és/vagy a századfordulón minden bizonnyal ilyen feljegyzéseket is felhasználtak.⁶²

A fejezet lezárásaként érdemes kitérnünk arra a kérdésre, hogy Kálmán király (1095–1116) honnan nyerte a nevét, melyet az Árpád-ház tagjai közül korábban senki sem viselt. Az egyik elképzelés szerint Kálmán az ír származású Szent Kolumbán nevét kapta. Más álláspont szerint a személynév török eredetű, jelentése 'maradék'. A török mellett a szláv eredet lehetősége is felmerült. Mező András mindhárom lehetőséget elvetette.⁶³ Véleményem szerint ha figyelembe vesszük, hogy Szent Kálmán ereklyéit Péter király uralkodása óta a fehérvári bazilikában őrizték, okkal tételezhetjük fel, hogy Kálmán Alsó-Ausztria védőszentje után kapta a nevét.

⁶¹ „Úgy vélem, nem mellőzendő el és hallgatásra sem méltó az, ami még a fent említett gróf életében történt. Liedvin, a lotaringiai származású bihari püspök, miután övéinek meglátogatása céljából Magyarországról eljött, Liège-ben vagy Andenne-ben tartózkodott. Az isteni gondviselés folytán látogatás céljából felkereste a felettebb nemes grófot, aki őt tisztelettel fogadta, és barátságosan bánt vele. Ez pedig [...] misét celebrált ott, és sok ereklyét adott. Adott Szent György vértanú testéből, valamint Hitvalló Szent Miklósnak, a szmirnaiak püspökének tulajdon testéből és másoknak a testéből, akiknek nevét égi betű írta az örök könyvbe. A főpap, akit említettünk, leíratta, hogy miképpen szerezte ő azokat az ereklyéket, és nálunk őriztette ezt az írást. Ily módon ismeretessé tette számunkra azt, ami történt, és ezáltal az igazságnak bizonyosságát szolgáltatta. István, a pannóniaiak királya, aki pogányból vált keresztényé, az igaz hitnek és Istennek buzgó híve lett. Amidőn háborúk vihara támadt, amelyet a barbárok okoztak Konstantinápoly császáranak, a konstantinápolyi király ezt az Istvánt a barbárság elleni háborújához megnyerte magának. Ennek segítségével a vele szemben ellenséges Cesariest erővel elfoglalta. S mialatt a konstantinápolyiak zsákmányt raboltak, és a várost kincseitől megfosztották, a valóban katolikus férfiú, István a fosztogatástól elfordította elméjét. Belépve Szent György templomába az ereklyéket, amiket ott talált, magával vitte, és – mint keresztényhez illő – egész életében tisztelettel megőrizte. Halála után András követte őt a királyságban. Ő pedig hamarosan hatalomra kerülése után, amidőn elődjének ékszereit, királyi felszerelését kerestette, megparancsolta Leodvin főpapnak: olvassa el az ereklyék feliratait, hogy biztosan megtudja, vajon kiknek az ereklyéi azok. Az említett főpap elolvasta a pergamen szövegeket, majd visszahelyezte azokat a tartóikba, de egy részüket megtartotta magának. Így szerezte azokat, amiket azután nekünk átadott.” – *Az államalapítás korának írott forrásai*. Szerk.: KRISTÓ Gyula. Szeged, 1999. 226–228. /Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 15./ Az idézett szöveg MAKK Ferenc fordítása. A latin eredeti: GOMBOS: *i. m.* 1937–1938. (32. jegyzet) II. 969–970. Az iratok elolvasására vonatkozó részlet így hangzik: „Cartas legit pontifex prefatus, relocansque in eorum thecis.”

⁶² VESZPRÉMY: *i. h.* (60. jegyzet) 325–347.

⁶³ A kérdést Mező András foglalta össze, l. MEZŐ: *i. m.* (31. jegyzet) 109–110.

A szövegcsoport keletkezési körülményeiről

A Bajor Állami Könyvtár Clm 17543 jelzetű kódexében tehát olvasható egy olyan, egy kéz által leírt szövegcsoport, amely hat magyar vonatkozású tartalmi egységből áll. E tartalmi egységek közül négy a melki apátság Cod. 751/1 jelzetű kéziratában is megtalálható. (Az Albert pozsonyi megválasztásáról, székesfehérvári koronázásáról és a magyar koronáról szóló feljegyzés a melki kéziratban egyetlen tartalmi egységet képez.) A követhetőség végett érdemes újra áttekinteni a szóban forgó szövegeket.

<i>Melki kézirat</i>		
1.	96r–97r	Albert és felesége, Erzsébet választási hitlevele.
2.	97v–100r	A Durandus-féle Pontificale Romanum egyik koronázási ordója. Valószínűleg e szerint zajlott le Albert székesfehérvári koronázása.
3.	100v	Feljegyzés Albert pozsonyi megválasztásáról, székesfehérvári koronázásáról és a magyar koronáról.

<i>Müncheni kódex</i>		
1.	220r–220v	Albert és felesége, Erzsébet választási hitlevele.
2.	220v	Feljegyzés Albert pozsonyi megválasztásáról és székesfehérvári koronázásáról.
3.	221r	Feljegyzés Albert német királlyá választásáról.
4.	221r–222v	A Durandus-féle Pontificale Romanum egyik koronázási ordója.
5.	222v	Feljegyzés a magyar koronáról.
6.	222v	Feljegyzés Szent Kálmán Székesfehérváron őrzött ereklyéiről.

A tanulmány elején már esett szó arról, hogy a melki kézirat jelenlegi formáját a 19. században nyerte el: ekkor állították össze legalább két, 15. századi kézirat ívfüzetéből. Azt az ívfüzetet (egy sexternio, f. 96–106), amelyen a három említett szöveg is található, Christine Glassner megállapítása szerint Martinus de Senging másolta legkorábban 1438-ban. Martinus de Senging 1427-ben tette le a szerzetesi fogadalmat a melki bencés kolostorban, 1429-től 1433-ig ugyanott priorként működött. 1433–1436 között a kolostor procuratora volt a bázeli zsinaton. A melki reform elkötelezett híve 1481-ben hunyt el. Ismert egy 1457 októberében kelt, Johannes Schlitpacher melki priorhoz írt levele, továbbá egy 1433-ban összeállított jelentése a bázeli zsinathoz az ausztriai bencés kolostorok állapotáról.⁶⁴

⁶⁴ *Repertorium fontium i. m.* (35. jegyzet) 7. Fontes L–M. Roma, 1997. 490–491.

Az általa beírt ívfűzet írásképe kimondottan rendezett. A szóban forgó három tartalmi egység mindegyike önálló oldalon kezdődik, a választási hitlevelet és a koronázási ordót cím vezeti be.⁶⁵

A müncheni kódexben található szövegcsoport scriptora valószínűleg egy olyan szövegegyüttest másolt, amelyet a melki kézirat tartott fenn, tartalmi és formai változtatásokat eszközölve a másolt textuson. Az általa leírt szöveg folyamatos, egybefüggő, egyik tartalmi egységhez sem tartozik cím. Egyedül a Szent Kálmán-ereklyékre vonatkozó utolsó két sor kezdődik új sorban, a mondat élén az 'item' szóval. A mindkét kéziratban megtalálható tartalmi egységek sorrendje is eltér: ahogy azt láthattuk, az Albert pozsonyi megválasztásáról, fehérvári koronázásáról és a magyar koronáról szóló feljegyzés egy része – rövidített változatban – közvetlenül a választási hitlevél után olvasható. A müncheni kódex szövegcsoportjának scriptora három olyan szöveget is leírt, amelyeket a melki kézirat nem tartalmaz. Az első az Albert német királlyá választására vonatkozó textus, amelyet valószínűleg utólag jegyzett le a 221. levél felső margójára, a koronázási ordó kezdete fölé. A második a koronázási ordó után olvasható beszámoló az Albert fehérvári koronázása során lezajlott világi aktusokról. (Ezt a szöveget az ordóval együtt mutattam be, a táblázatban nem tüntettem fel külön tartalmi egységként.) A harmadik textus a szövegegyüttes utolsó két sora Szent Kálmán Fehérváron őrzött ereklyéiről.

Feltűnő, hogy a csak a müncheni kódexben megtalálható szövegek közül kettő Székesfehérvárhoz kapcsolódik: az egyik az Albert koronázása során lezajlott világi aktusokról szóló beszámoló, a másik a Kálmán-ereklyékre vonatkozó feljegyzés. Korábban már esett szó arról, hogy a beszámoló valószínűleg olyan személytől származik, aki jelen volt Albert koronázásán. Joggal feltételezhetjük, hogy ez a személy maga a scriptor volt, aki a müncheni kódexben található szövegcsoport leírása során a koronázási ordó szövegéhez illesztette a saját megfigyeléseit. Feltehetőleg a Kálmán-ereklyékre vonatkozó információk is Fehérváron jutottak a tudomására, s ezeket le is írta a szövegegyüttes végére. Figyelemre méltó, hogy a szövegcsoport Albert személyéhez kötődik, kivéve a Kálmán-ereklyékről tudósító utolsó két sort. Láthattuk: a szöveg folyamatos, egyedül a Szent Kálmán-ereklyékre vonatkozó feljegyzés kezdődik új sorban, a mondat élén az 'item' szóval. A scriptor valószínűleg így akarta érzékeltetni, hogy az utolsó két sor nem tartozik szervesen a szövegegyütteshez. Ugyanakkor a jelek szerint fontosnak tartotta az ereklyékre vonatkozó információk rögzítését, amiből arra következtethetünk, hogy olyan területen élt, ahol erős volt Szent Kálmán tisztelete.

Az eddigiek alapján megkísérelhetjük a müncheni kódexben található szövegcsoport keletkezési helyének a meghatározását. Ezzel kapcsolatban több tényezőt

⁶⁵ A választási hitlevél címe: „Incipiunt leges et consuetudines ac libertates antiqui regni Hungarie, in quibus dominus novus rex, Albertus promisit ipsum regnum [a lapszálon kiegészítve: conservare], dans super hiis ipsis regnicolis litteras sigillis suis ducalibus consiliariorumque suorum infrascriptorum appendentibus in eorum fidem et testimonium.” A koronázási ordó címe: „De benedictione et coronatione regis Hungarie.”

is figyelembe vehetünk: 1. a szövegegyüttes – az utolsó két sor kivételével – Habsburg Albert személyéhez köthető; 2. a tartalmi egységek közül négy egy melki kéziratban is megtalálható, melynek vonatkozó ívfűzetét Martinus de Senging melki bencés szerzetes másolta legkorábban 1438-ban; 3. a Szent Kálmán-ereklyékre vonatkozó utolsó két sorból arra következtethetünk, hogy a scriptor olyan területen élt, ahol erős volt Kálmán tisztelete. Az utolsó ponttal kapcsolatban a liturgiátörténeti kutatások eredményeit is hasznosíthatjuk. A közelmúltban Lauf Judit mutatta ki, hogy a passauai rítuson belül valószínűleg létezett egy szűkebb, Bécshez és környékéhez köthető úzus. A jól elkülöníthető liturgikus gyakorlat egyik legszembeötlőbb sajátossága Szent Kálmán hangsúlyos tisztelete.⁶⁶ Az elmondottak fényében a szövegegyüttes keletkezési helyét valószínűleg Alsó-Ausztria középső, Melket és Bécset is magában foglaló területére tehetjük.

A szövegcsoport tartalmi egységeinek bemutatásából kiderül, hogy a szövegegyüttest legkorábban 1438-ban írhatták le.

A müncheni kódexről

Jelen tanulmánynak nem célja a kódex modern kodikológiai leírásának elkészítése, azonban az 1878-ban megjelent katalógustételt⁶⁷ további észrevételekkel bővíthetjük.

A 250 papírlevélből álló, 295 × 215 mm nagyságú kéziratnak újkori levélszámozása van. A tartalmi egységeket több kéz írta le bastarda és bastarda cursiva írással. A szöveg a 198. levél verzójától a 235. levél rektójáig egyhasábos, egyébként kéthasábos. Az írástükör változó, a sorok száma 26 és 59 között váltakozik. A kék színű fatáblás bőrkötés talán eredeti.

A tartalmi egységeket, melyek között német nyelvűeket is találunk, feltehetőleg különböző időpontokban másolták. A 196. fólió hátoldalán a következő másolói bejegyzés olvasható: „Anno Domini 1427 per Hanricum Fortmüllner de Novoforo etc.” Azt a tartalmi egységet, amelynek a végén a bejegyzés található, a katalógus így nevezi meg: „f. 159 Quaestiones super libros meteorum Aristotelis, ab initio defectus aliquot foliorum”. Ezt a szöveget tehát 1427-ben másolta Hanricus Fortmüllner. Ugyanakkor láthattuk, hogy a magyar vonatkozású szövegcsoportot legkorábban 1438-ban írhatták le. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a kódexet 1438 után állították össze.

A 158. levél rektóján rubrummal írt másolói bejegyzés olvasható: „Explicit opus super ymnos reportatum Wienne per manus Andree Baiern⁶⁸”. Azt a tartalmi egységet, amelynek a végén a bejegyzés található, a katalógus így nevezi meg: „f. 116 Expositio super hymnos.” Ezt a szöveget tehát Bécsben jegyezték le. A ‘reportatum’ kifejezés valószínűleg az egyetemi előadások lejegyzési gyakorlatára utal.

⁶⁶ LAUF: *i. h.* 2009. (31. jegyzet) 273–304; UÓ: *i. h.* 2010. (31. jegyzet) 15–30.

⁶⁷ *Catalogus i. m.* (1. jegyzet) 105–106.

⁶⁸ Bizonytalan olvasat.

Az 1878-as katalógusból kiderül, hogy a kötet korábban a schlehdorfi ágostonos kanonokoké volt.⁶⁹ (Schlehdorf Münchentől délre, a bajor Alpok északi nyúlványainál fekszik.)

Az eddig leírtak megengedik azt a feltételezést, hogy a kódexet Bécsben vagy Bécs környékén állították össze.

KERTÉSZ, BALÁZS

Au sujet du roi Albert et du culte de Hongrie de Saint Coloman.

Rapports hongrois dans un codex de Munich et de Melk

Aux feuilles 220r – 222v du codex Clm 17543 (Bayerische Staatsbibliothek), de contenu mixte, se trouve le groupe de texte de 6 unités suivant:

1. Diplôme inaugural d'élection du prince d'Autriche Albert (Habsburg), V. et de sa femme Élisabeth. – Après la mort de Sigismond, roi de Hongrie et de Bohême, empereur de la Sainte Empire Romaine, survenue le 9 décembre 1437, le 18 décembre un groupe des seigneurs hongrois, avait élu le gendre de Sigismond, Albert pour roi de Hongrie à Pozsony, mais à la fois ils ont fait accepter des conditions d'élection de la part d'Albert et de sa femme.

2. Notes sur l'élection d'Albert à Pozsony et de son couronnement à Székesfehérvár. La cérémonie a eu lieu le 1 janvier 1438 dans la basilique de Székesfehérvár.

3. Notes sur l'élection d'Albert en roi de l'Allemagne. – L'élection a eu lieu le 18 mars 1438 à Francfort sur Maine.

4. Un des ordres de couronnement du Pontificale Romanum de Durande. – Vraisemblablement c'est suivant cet ordre, que le couronnement d'Albert s'est déroulé à Székesfehérvár.

5. Notes sur la couronne hongroise.

6. Notes sur les reliques de Saint Coloman, conservées dans la basilique de Székesfehérvár.

Les unités de texte ont été écrites par la même main, sans pauses de texte. On peut supposer que le scriptor a été présent au couronnement d'Albert. Les textes du codex ont été recopiés par plusieurs mains, vraisemblablement à des moments différents. La forme actuelle du volume date des années après 1438, peut-être des environs de Vienne.

Des unités ici présentés quatre (texte 1., 2., 4., 5) se trouvent également dans le manuscrit Cod 751/1, de l'abbaye bénédictin de Melk. Le cahier, contenant, entre autres les textes ci-dessus, a été recopié par le moine Martine de Senging à Melk, le plus tôt en 1438.

L'examen de la matière des unités, à côté des remarques philologiques, avait amené à des résultats en rapport d'une part de l'époque d'Albert, d'autre de l'époque du roi de Hongrie Péter (1038–1041, 1044–1046).

⁶⁹ *Catalogus i. m.* (1. jegyzet) 105. A kézirat korábbi jelzete: Schlehd. 13. A kolostorhoz I. KELLNER, Stephan–SPETHMANN, Annemarie: *Historische Kataloge der Bayerischen Staatsbibliothek München. Münchner Hofbibliothek und andere Provenienzen*. Wiesbaden, 1996. 444–445. /Catalogus codicum manu scriptorum Bibliothecae Monacensis 11./